

KRESALA⁽¹⁾

OARKERA BATZUK ITZAURREA LEGEZ

Bizkaiko euskeran da itsasaldeko ekandu edo oiturak gogoan ditudala, ipuintsu bat esaten edo lan urri eskeltsu bat egiten asten naz, irakurlea; ta zu, goierritarra bazara, tsori errian edo lurbarruan jαιο ta bizi zareana, ezteustazu ezer ulertuko, ta bear bada nire euskerea ez-tala euskerea esaten jardungo dozu.

Baña ori ezta egia izango. Goierrian esaten eztozuezan itz asko daukez beterrikoak, eta itsasondoan ostera zuek egunero aoan daukazuezan itz eder asko, garbi garbiak eta guztiok ondo gorde bear gendukezanak, aspaldietan aoturik dagoz.

Batzuk eta besteak gogoratu ta ikasi bear ditugu, ta ez urruindu ta basterrera bota, geureak eztiralata beste barik. Itsasondoko errietan esaten diran itzak bakarrik baleukaz euskereak, euskerea ondo arlotea legoke; goierrikoen aoan entzuten diranak bakarrik baleukaz, elitzate-ke oso aberatza izango. Euskerea aberatza da, baño bere aberastasunak toki batean eziturik eztagoz, Euskalerra guztian zabaldurik daukaz: batzuk baso zugaztitsuen barruan, beste batzuk mendien egaletan, beste batzuk Kantauriko itsasoaren ertzean; Bizkaian legez Gipuzkoan, Gipuzkoan legez Naparroan, Naparroan legez Franziaiko anaien artean. Alderdi guztietan sartu jako euskeriari gorriña; alderdi guztietan dagoz oraiñdiño euskerearen sustrai onak eta landara mardulak bere bai. Gorriña kendu ta sustrai onetik datozen landarak lur batetik bestera

---

(1) Kresala esaten deitsagu Bizkaian ur gaziari.

aldatu; ori da guk egin bear doguna. Ezto gu erderazko itzik aotan erabilli bear, esan gura doguna euskerazko itzakaz esan daikegunean.

¿Barriak dirala nik dakardazan itzak esango deustazu, irakurlea? Ez naz barri zalea, ta itz barri asko eztot esango: jatorri oneko itz zarrak izango dira geienak, zuk lenago entzun ezarren; bada Euskal-erriko itz guztiak dakizan euskaldunik eztago, nire ustez, Gastellerriko danak dakizan gastelarrik eztagoan antzera. ¿Baña zer, barriak izanda bere? ¿Ezkabiltz egunero Gastelako izkuntzan itz barriak ikasten? Da ¿zegaitik ikasi bear eztira geureak? ¿Ainbeste euskaldun zintzori ezteutsegu geuk buruetan sartu zer esan gura daben *excelentea, admirablea, infinitamente poderosoa, sabioa, prinzipioa, fiña* ta beste olango erderakada ta mordollokeri askok? ¿Eta euskerea erakustearren erdere baserritarren buruan sartzeko aña lan ezto gu egingo? Ona dago beraz gure erri zaletasuna.

Nik geure euskera maite-maitea dan baño bere geiagoan bigun da irakurgarria egin gura neuke, ta orregaitik kendu gure neuskioz Bizkaikoari beren lastasun, koska ta aoa zabalik egoteak, *aa* bi edo *ee* bi alkarregaz datozenean gertetan dan legez. Bizkaiko erri batzuk, iñok erakutzi barik eta guztiz ederto dakie esakera batzuen lastasuna gozauten: nunbaiten, *aa* bi edo *ee* bi alkarregaz etorriarren, beti bat bakarra esaten dabe; Durangoarrak uste dot dirala *dabee* esateko *dabie* ta *ezteutseez-en* ordez *ezteutziez* esan oi daroenak. Ondarroatarrak *oneek* esan bearrean *oneik* diño e beti, ta olan beste itz asko beste erri batzuetan.

Olango errietatik artuko ditut itz gogorak bigunduteko egokizko era batzuk, norbaiteri tšarto irudituko ete jakon bildurrez bada bere. Badakit, izkerako gauzetan, erribateko legeak eztirala danentzat ipiñi bear; baña bigungarriak diran ezker ta eskaera batzuk bigundutea ondo datorrigunean, ontzat artu bear ditugula deitzot; bada, nire iritšiz, gure liburutšoak inok irakurriko baditu, zerbait geiago orrasturik eta aidan guztia leunduta argitaratu bearko dira. Eztakit ondo egingo dotan edo ez: iñok erakusten badeust lanbide gaistoa darabiltala, itšiko dot laster neure arloa. Ez neuskio neure usteari eutsi nai, neurea dala ta beste barik.

Eta jakin daiela irakurle guztiak: Bizkaiko euskerearen lastasunak aitatutean eztot esan gura Gipuzkoakoa edo beste lurralde batekoa bardiñagoa, samurragoa edo akatz gichiagokoa bada edo ezpada. Gaur, bizkaitarrez lantšo au egitean, Bizkaiko akatzak idoro ditut; biar, gi-

puzkoatarrez zerbait egiten badot, badakit Gipuzkoako izkuntzearen utsuneak billatuko ditudana. Euskerea, aberatza dan legez da ederra ta egokia ta obetoago edo t̄sartoago, guztiz antziñetatik dabil gizonen aoetan; baña liburuen orrietan oraindaño atzo goizekoa da ta izkiratzallien lumeak ikutu, palagu ta leunketa git̄si egin dautsa gaur artean. Eskabiltz bada asieratik urriñ da ezta mirarituteko gauzea edozeñek eta Euskalerriko lurralde guztietan leundu bearreko esakera bat edo beste idorotea. Urrea urre da beti, baña alan da guztiz bere leundu bearrak izaten ditu urreak berak.

Egin daigun lan aspertu barik. Iñorenagaz aberasturiko izkuntz asko dakusguz arro ta lerden, alderdi guztietan euren buru apainduak erakusten; atera daiguzan guk bere geure et̄se barruko aberastasunak, apaindu daigun aldogun añan euskerea ta erakutzi daiegun erbesteko arerio ta erritar erbestetuai ezta illteko zorian bizi ta ezta gañera eurak uste daben legez illgarria. Nik eztaukat asti andirik eta lanbide onetarako bear litzatekean argi ta indarrik bere ez, baña danon artean asko egin daiegeu. *Kresala* da nik euskerearen alde gaur dakartan ondar alet̄soa.

Oraindiño oar batzuk egin bearrean nago. Igaroriko urtietan, iru, lau edo bost eratara izkiratu dogu euskaldunak. Askori entzun deut-sat, eta milla aldiz bai, oso neketsua dala guk egiten ditugun gauzak irakurtea, errezago ipiñi bearrean, dana ipiñi dogula geroago ta gat̄sago, ta ortik datorrela euskerazko libururik iñok ez ikusi gura izatea.

Autortuten dot, begian aurreau daukagun egia data, danok erabatean izkiratutea askozaz dala garbi, obe ta errezagoa, ta orren bearrean gagozala; baña nik badakit irakurleak eurak daukezela erru andiak (parkatu, baña olango egia edozeñi esan bear jako) irakurlerik geienak erbesteko izkira legeai lotuegiak dagozala, euren nagitasunak eta ezer ikasteko gogorik esak ekarri eutsezala illuntasunik, nasterik eta okerrik andienak; bada euskeraz oitu izan diran izkirakinde edo izkira lege guztiak ordu erdi baten ikasi leikez edozeñek, gura izan ezkerro. Laster eukiko dogu danontzat lege bat, aldanic errezena, garbiena ta onena, ta orduan ikusiko da irakurlien esan ori euren al-perreria estalduteko akiakula bat zan edo ez. Bitartean EUSKAL-ERRIA-k antziñatik darabilen izkirakindea aukeratu dot *Kresala* rentzat Euskal-Errian agertu bear daben ezkerro.

Euskaldun guztiak euskerazko gauzen irakurzaleak egin gura nituke, ta gauza astunak añ gogoz irakurten eztiralako zerbait errezago

ta gogotsuago irakurri daten artu dot ipuin bat egiteko lanbide ta asmoa.

Ara emen nire *Kresala*. Ikusi egizue gura dozuenok. Bertan agertuko diran gizon da emakumeak eztira neure irudimenak asmau dituanak: oso itsua ezpanago ta amesetan ezpanabill, bizi-biziak dira, Arranondoko sardiñak legez; neuk ikusi ditut Arranondon eta edonok edozeñ it̄saserritan ikusi daikez. Euren alkarren arteko jarduna bere guztiz da egiazkoa, gatzgaran andiak kenduko deutsadaz baña. Nai ta naiezkoa da, zerren Tramanak eta Brišek oituten daben izketea bapere gozatu barik ipiñi ezkeru, irudi obeak egingo nituke bear bada, baña gaziegiak, eta gauza gaziegiak eztagoz beñbere ondo.

Beste gauza bat. Danok dakigu iru eratako izketea egiten deutsagula euskaldunok alkarri: *i-gaz* esaten dana lenengoa, *zu-gaz* esaten dana bigarrena ta irugarrena berori-gazkoa, Lenengoaren zalea naz, zarrena dalako, ta opa dot bere bizitza luzea; baña antziña iltzan Arranondon da orregaitik ezta emen agertuko iketa zar ori.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(*Aurrandetuko da*)

MÚSICA EUSKARA

El tamborilero de esta ciudad don Eusebio Basurco ha remitido al Ayuntamiento el cuaderno número 13 de música bascongada, compuesta para silbos y silbote, que comprende las siguientes composiciones:

Dos zortzikos de 5 por 8, dos zortzikos de 2 por 4, dos valeses, dos contradanzas y un pasa-calle.

Hasta la fecha lleva presentadas al Ayuntamiento dicho músico juglar 134 composiciones entre arreglos y originales.

bía fundado: pero en pago se celebró la boda de Chomin con Manolica; al venir á la cual lo primero que preguntó el tío Blas á los del pueblo fué que *dónde paraba el tío Fajardo porque quería estozolarle.*

MANUEL DÍAZ DE ARCAÑA.

Diciembre de 1901.

KRESALA

I

EKATSA

Ipargoiko aizea, geiagoko barik, bat batera ta guztizko aserre amorratuan sartu Arrandoko erritsoan. Bakean da geldirik egozan kale bas-terretako paper, zotz, zakar, lasto buruko ule tamaluta galdu guztiak, arrastaka ta bira-biraka ibilli ta gero, egasti biurtu gura baillirean,¹ ja-so ebazan aize orrek etšien buruak baño askozaz gorago; zabalik egozan ate ta leio danak, jo an ta bultza bestea, itši zituan danbadaka egundokorik ariñen, kristal edo leiarkien erruki bage; etše gañetan ondo lotu barik egozan tella zarrak eta tallatuen egaletako arriak zatitu ziran lipar² batean kalekoen kontra, ta euren bizilekueetatik urten da asi ziran emakumeak eta errian egozan gizon banakak itšas aurrera egiñaletan.

—¡Ai ene, gure tšalopak!—ziñoan atso gerri lodi, gonamotz, esku zikindun batek, ondo lotu barik eukan buruko zapiaren atzeko tšiztana dindilizka, oin bat orpozik eta bestean abarketa zar bat oso narra-zean eroiazala—¡ai ene Jesus!

—¡Ee, Tramana, begiraaa!—deadar egin eutsan atzetik euan beste andre argal, zimel, azurtsu batek, leio erdika bat goitik bera egan etorrelaikusirik; eta aurrekoa, okerkera ta gorutz begira alderatuten asi zanean, piper pote mallatu baten estropuzu eginda, jausi zan zurrez aurrera, bere alboan leio erdikea leiarren zidar ots tintintsuagaz zatitu zanez batera.

(1) Balira legez.

(2) Instante.

Atzekoari barre gura andia etorri iakon, baña kalean luze egoanari begiratu bat emonda, ezebala miñik artu igarri eutsanean.

—Auṣe da andia, nai aña barre egiteko astirik bere ez,—esanda, jarraitu eban bere bidetik, ariñ-ariña.

Jagi zan atso gerri lodia, jantzi eban obeto oñetik ia urtenean eukan bere abarketa bakarra, esku autsez beteak igortzi zituan mokor ondoan, da artu eban len eroian abiadea, mar-mar bere artean jardunaz:

—¿Zeri barre egin bear ete deutsa gero berorrek, zantar zikiñ orrek? Briṣ izango zara zu beti bere, erriko aize zoro gangarra. Orraitiok o....

Itsas aldera eldu zanean astu jakozan bereala jardun bear guztiak. An egozan ordurako ia errian ziran gizadi guztiak. Emen erriko abade nagusia ta ondo jantzitako gizon bizardun baltzeran zabalote bat, betaurre¹ luze luzetik, tṣandaka,² uretaruntz begira, ta inguruan gizon da emakume asko, miñagaz baño bere begiakaz geiago itaunketan;³ arontzatṣoago, tṣalopa jaube batzuk eta arrantzale zarrak deadarka. Deizalea⁴ azkarra bazan edo ezpazan, goizalderako ekatṣa esagutu baizeitekean edo ezpazeitekean, alperrikako eztabaideagaz suak arturik; eta beste aldean emakume aldra andia negarrez, euren gona barrenakaz malko samiñaak igortziaz. Aldra orretan sartu ziran Tramana ta Briṣ, bata tṣilioka ta arrantzaka bestea.

Bildurgarrizkoa egoan Kantauriko itsasoa. Ur-lañozko estalki andi bat jarri iakon gañ alde guztian, beren itṣura gaistoko aserrea eskutan narik legez; betaurrerik onenakaz bere, uraldera begira zan itṣaso apurra berde baltzera irakindua egoan, da irakiñaren dardareak azal guztian atara eutsazan apar zuriak igarian ebiltzan itsas artz gizon jantzaileak zirudien. An barruan, lañoak eta bizutzak estaldurik eukazan ur gazi zabaletan gauza arrigarriren batzuk gertetan ziran, бага ta olatuen orruak ziñoenez.

Uste onetan egozan beintzat Arranondoko gizataldeak eta, beste olango eretietan⁵ legez, Jaungoikoaren errukiari eskari apal⁶ bat egi-

(1) Antejo.

(3) *Sainsaka* esango leukie Arranondotarrak.

(3) Galdezka.

(4) Goizaldean, egualdia ikusita gero, arrantzalialai deituteko ardurea daukana.

(5) *Ocasiones*.

(6) *Humilde*.

teko asmo zuzena artu eben danak. Asi zan eliz eskillarik andiena, durundirik lodi ta illunenekoa, astiro astiro, noizean beñ daungada bat joten, da asi ziran ikastet̄seko¹ mutilt̄soak kalean ziar, makilla baten gañean oial² zati baltza aizeratuaz, euren erakustzalea aurretik ebela, aingeruen gizako dei zoli bigunakaz Garbitokiko³ arimentzat eskean da itsasoagaz burruka gogorrean ebiltzan gurasoentzat zerueta-ko Aitari arren egiten.⁴

¡Zelango arrena! Gauza samurragorik eztau ñok egundo ikusi. Umeak gurasoen bitarteko, errubageak ñoiz gaistakerian jausi diranen alde, indarrrik eztaukenak indardunai lagundu naian, aingerut̄soak gizonakaitik ezkatuten, negarrez geienak, negarra esarkorra data, batak bere arrebea ta besteak bere ama negarrez ikusi dituelako! Itsaserrieta umien arrena, euren t̄sapelt̄soak eskuan dituela, begi bustiak zerura jasoaz esaten daben Aingurea, Jaunaren agintaulkira⁵ zuzen zuzen doiala uste dot nik, eta eskari orrek, askotan, euren gaitasunak⁶ eta indarrak baño geiago erakarten dituala et̄saldera Kantauria it̄sasoko arrantzale gizagaīsoak.

Gure mutilt̄suok eliz atean amaitu eskea, ta an egoan gizaldreagaz batera sartu ziran eliz barruan.

Ederra da Arranondoko elizea. Kanpotik begiratu ezkerro, edozeñek daki godotarren egikerarik onenetakoa dala; barrutik zer egikerat-akoa dan ezin ondo igarri leikeo. T̄surrikeraren egunetako bost edo sei elizmai edo altara daukaz, zabalak eta galantak, nagusiaren esku-malditik Done⁷ Pedrorena, eskerretik Iturutzean josirik dagoan Jesusena.

Abadeak, Jesusen elizmai aurrera urtenda, asi ziran *Miserere* de-rit̄son Dabid Igabearen arrena esaten,⁸ da erri guztia egonzan, ordu erdiren batean, gauza danak aldaikezan Jesus onaren aurrean auspez, eskaririk beroenagaz it̄sasotar guztiak osasunez et̄seratu eizala eskatu-ten.

(1) Ikastet̄sea= *Escuela*.

(2) *Tela*.

(3) Garbitokia= *El Purgatorio*.

(4) Bizkaiko itsaserri bateko oiturea da umeak kalean zear arrenez da arimentzat eskean ibiltea.

(5) *Trono*.

(6) *Habilidad*.

(7) Donea= *Santo*.

(8) Arrantzaleak estu dabiltzan orduan, euskal itsaserri guztietan egi-ten jako erregu Jaungoikoari edo bere doneren bati.

Eskaririk beroenagaz esan dot, bada danok dakigu eskari batetik bestera ezbardintasun andia egoten dana: batzuk guztiz otzak izaten dira, beste batzuk epelak; baña beroak bere badira, ta nire iritsiz, itsasoaren erdian da itsasoaren ertzetan egiten diranak bero ta biotzekoenak. Arrisku¹ andiak emoten deutsa biotzari astindurik andiena, ta biotza astindua dagoanean gure aoak gauzarik benetago, egoki ta zintzoenak esaten ditu. ¿Eta noiz eztabill gizona arrisku andietan itsasoaren erdian? ¿Noiz eztagoz itsas ertzetako emakumeak guraso bat edo seme maitea galtzeko zorian?

Arranondokoak elizatik urten ebenean, kai-aldean gelditu ziranak asi jakuezan albistaritzan: nasara sartu zala potiñ bat, geienak agiri ziralara aizebeko aldetik, estu, baña oso urrian; batzuk Getariara, Donostiara edo Pasaira sartu bearko ebela, albaeben. Ori zan ziñoena.

Ta egia zan. Betozen tšalopak, betozen bata bestearen atzetik. Eta bakotzak bereak esagututzen, urtšakurrak nagusiaren aurrean baño urduriago, *jemen datos Paulota! jemen datoz Joseta!* ziarduen gizon da emakumeak; eta umetsoak barriz, euren gurasoak nasa ondoan agertuten ziranean, urte batan ikusi ezpaltuz legez, *jaita!* deituten eutsen indar guztiakaz, *jaitaa!* Arrantzale errukarriak, danak bustita, zurbilduta, nekatuta, aulduta, etenda, adorerik bage, goseak eta egarriak amaitu bearrean, gizonaren itsurarik ezekarren; baña lurrean oñak ipiñita laster ondo erakusteben gizontasuna euren umeak besoetan artu ta malko lodiakaz arpegi biguna bustiten eutsenean.

Illundu arterañoako guztian, da illunduta gero bere bai, arrantza-lie estualdia baizen beste auturik etzan ibilli Arranondon, bat ezpada beste tšalopa danak etseratu ziran baña.

Sardinzarraren potiña zan agertu etzan bakarra.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

(1) Peligro.

K R E S A L A

II

ZER ESANAK

Errekarte ta mendi egal soko katean dindilizka dagoan erri koskor bat da gure Arranondo. Uretan daakaz oñak; aldats andiak kabietan; kale batetik bestera, zearretarako arri malla pendiz urteakaz leunduak; etseak bata bestien gañean, atzeko aldea lurpean sarturik eta aurrekoen tellatutik arpegia erakusten; inok usteko ezleukean aña gizadi etse bakoñean, berrogetamarretik gora beti, umeak geienak; eta leio zulo danetan atorrak eta gonak, alkondarak eta prakak, itsas gizonen jaka urdiñak eta oeko zapi zuriak esegita.

Barregarri egoten dala erri au, diñoie alboerrietakoak, leioetan ainbeste zapi euki oi ditualako; baña Arranondoko emakume garbi zaleak ezin izaten dabe beste legortokirik billatu. Eztago inguru guztian alperreko lurrik. Uri onen burualdetik, ondo landuriko soro, baratza ta sagastitsu batzuk agertuten dira, eurak erne, sortu ta asi daroen guztia erriaren aora eskiñika balegoz legez; bealdetik, mueta guztiko tsalopaz beterikako ibaia igaro ezker, aurreko beste mendiaren ondoan estu estu dagozan ontzitegiak¹ edo itsasoak bere goraldietan besoak zabal-duteko bear daben ondartzea. Beste lekurik eztago.

Erri onetako kale bedar,² oker da aldaztsuetan itsas gizonen gozategi edo ardantegiak non dagozan berialase igarri leike, ostro berderik

(1) Ontzitegia= Astillero.

(2) Estu.

ikusi ezarren: naikoa da zaratarik andiena non dagoan entzuten geratutea.

Alderdi guztietako sagardantegi ta ardantegiak, danak izaten dira bardin samarrak, it̄sas errietan beintzat. Sagardantegia bada, kale arian bertan edo arri malla bat igon da idoroten dan kortea edo tresna zarrak gordeteko gelat̄su bat, beian lurra, goian amarauna ta egur biren gañean upel batzuk erreskadadan dituala; sagardaoa ona izan dedilla ta non jarririk egon ezarren ezta izaten ardurarik. Ardantegia bada, mai luze luze bat, maia beste luze diran aulki bi alboetan, zaragi bat edo bi baster baten da lurrezko pit̄sar morko ta leiarrezko edanontzi batzuk, ormearen kontra josita dagoan araze zar batean. Ezta geiago bear izaten.

Olango et̄se zuloetan sartuta egoten dira arrantzaleak nekaldi gogor asko igarota gero, ukalondoak zamau¹ bageko mai koipetsuaren gañean dituela, tabako bedar garratz merkiena erreaz, ketan da deardarrez beti. Olant̄se egozan Arranondokoak, esan dogun ekat̄saren atzaparretatik urten da laster.

Da gauza jakiña: gau atako autu ta jardunak, beste esanbear guztiak asturik, Sardinzar da bere lagunen gañean ziran ardantegietan, sukaldietan ziran legez.

Gure arrantzaleak, arpegi baltzeko gizonak, esku gogor da izketa zakarrekoak izanarren, guztiz biotz samurrekoak dira; erantsuera gaisoto bat edo ukabilkada bat edonori ta erre²z dakie emoten, baña baita sakelean barabillen ondo igortzitako t̄sanpon bakarra edo eskuetan dauken azkenengo ogi zatia bere; edozeñegaz da edozergaitik aserratuko dira beingoan, baña, ordu estu ta larrietan, biotz guztiagaz da edozeñi laguntasuna emoten bere badakie.

—T̄so,² Mangolino,—esateutsan, mai ertz batetik bestera, garrer-diko gizon lodikote batek bere lagun bati,—¿nun ikusi dozue zuek Sardinzarren t̄salopea?

—Guk iñun berez, azkenean beintzat; goizean geure atzetik urten dau kalara,³ baña, t̄retzak botaten gagozan bitartean aizeko aldetik

(1) Zamaua= *Mantel*.

(2) Tsotso. Gasteagoai edo bardinsamarrai dei egiteko era bat, Arranondon guztik asko esaten dana.

(3) *Kalak* esaten deutse arraña joteko edo artzeko antsiñetatik auketatuturik dankozan tokiai. Itsasotik begiratuta legorrean ikusten diran mendi gallurrak izaten dira olango tokien erakusle, ta mendien izenak daroiez goienetan: Arno, Ogoño, Udala ta onetarikoak,

joan ete dan diñue. Esnepelenak ikusi eidau azkenengo... ¿Ezta, Lapikot̄su?

—Nik eztot ezer ikusi—erantzueban Lapikot̄su, Esnepelen t̄salo-pakoak.—Ipargoitik etorren aizeak lenengo *brastaldea* arpegiari emon deuskuenean, «ala mutillak» deadar egin dau atzekoak¹ eta asi gara; baña eztozu ezertarako astirik izan. It̄saso guztia it̄si dau bereala ta or etorri gara gu, oker, Jaungoikoak daki zelan. Tretzak it̄sasoan gelditu jakuz. Ara or gure aurtengo irabaziak. Biziagaz etorri gareanean pozik, eta Antiguako Amari eskerrak.

—Bai, bizia da lenengoa—jarraitu eban lenengo berbetan asi zanak.—Gu eman gagoz, estu ibillita bada bere; baña Sardinzarrek zer egin daben eztagigu. Getaria edo Donostia artu ezpadau joan zan a.

—Zumayan bere sartu zeikean—ziñoan, oraindiño aorik zabaldu ezaban gaste batek.

Eta Mangoliñok ostera:

—¿Zumaiian? Etzara t̄sarra bere,² Mielga. Esagun dozu askotan izan ezzareana bertan. Ona da, olango ekatsagaz, Zumaiako sarrerea.

Onezkero ba, iñun sartu balitz, albisteak etorri bear eban. Areik e, ondo ibilteketan, ordubietarako edo iruretarako jo bear eben legorra.

—Edo ez. Sokora joan badira....

Aoan pipa motsa ebala ta amabost egunean kendu bageko okotz-bizarretatik bera adurra eriola egoan agurat̄so batek, tunda zarra t̄sapelean gordeaz, jo eban Mangoliño ukalondoan, da esatera eioan gogamena kendu eutsan aotik,

—¿Sokora? Uum....—murruskada bat egiñaz.

—¿Zegaitik ez ba?

—Zegaitik, zegaitik.... aret̄segaitik.

Begiratu eutsen danak agurat̄soari, zerbait geiago esango ebalakoan, pipeari tenga tenga obeto bistuten da ke batzuk botaten egoan bitartean; baña berak gura aña pipea biztu jakonean, dsangada bat ardao edanda gelditu zan agurea ezer esateko asmo barik.

—T̄sanogorri, oriše da ganorea—esaeutzan Mangoliñok—eta ikusi ebanean ezeri jaramonik egin bage, barriro ia amatau jakon pipeari tenga asten zala, Mielgari itandu eutsan:

(1) Atzekoa. Tsalopako agintari, buru edo *patroia*.

(2) *Etzara t̄sarra bere*. Esakero guztiz oitua. Erdaldunen *¿Qué fresco eres!* añakoa da.

—¿Ze gizadi darabill Sardinzarrek tsalopan?

—Gizadi ona, gasteri indartsua: Ardauzuri, Gatzbako, Moldakats, Artobero, Kaiua, bere seme Anjel... eznaz danakaz gogoratuten; baña emeretzi lagun, geuk legez.

—¡Anjel bere bai! Errian dagoan mutillik zintzoena.

—Guztizkoa: argia, saiatua, gizartekoa, ta erramulari ona.

—Bai aita bere, garai batean. Guk u Lekuitokoakaz *estropadea* egin genduanean, orain ogetamalau urte, arek erramoari atarateutsan *grakadea* etzan bertanberakoa—esaeban Tšanogorrik, bigarreanean pi-pea biztuta gero.

Era onetako jardunean egon ziran arrantzaleak luzaro, euren lagunak zer gertan ete zan kezkaz beterik eta Antiguako Amari arren egiñaz lotara joan ziran artean.

Olangoše autua egoan Arranondoko sukalde basterretan. Batez bere Sardinzarren etsean zan emakumien billera ta esanbear andia. Amar lagunentsat aña zan eskaratzean, begozan berrogei: goikoak, bekoak, ausokoak, aideak, esagunak, ikusgura ta jakinaikoak, Sardinzarren emaste errukarria palagau naian; gizategian¹ eztakit zenbat eta suatetik gizategira bitarteko iragotegi edo bidestuan, illuntasunaren erdian, isillikako ipuñak alkarri esaten, neskatillatšu bi, Mañasi ona, oraintsu esagutu dogun Tšanogorri zarraren alaba lirañ marats garbi ederra, ta bere betiko adiskide Josepa.

Negarrez egoan Mañasi.

—Isillik egon zaite,—zirautsan lagunak, isillik egoan baña, esake-rea olan dalako.—Isillik egon zaite. Iñok ikusten bazaitu bere...

—Ta ¿zer deust iñok ikusiarren? ¿Ez alda negar egitekoa emeretzi gizon eder galdutea?

—Bai, ori bai; baña bategaitik negar egiten dozula usteko dabe. ¿Ala ezaldaki iñok zuk Anjelegaz zerbait badozula?

—¿Zelan gero, neuk bere eznekian da? Zeuk dakizuz nire barruko gauza guztiak, eta zuri ezer esan ezteutsutanean...

—¿Anjelen bere ez?

—¿Anjelek? Arek iñok baño gitsiago. Bizi izan balitz i. ¡Jesus da Antiguako Ama Maria! ¡Bizi deitiala, bizi deitiala!...

—Tira isillik, biziko data... ¿zer esatera zeioazan?

—Bizi izan balitz, edo bizi bada, egundo bere ezneutsala edo ezteutsadala ezer igarri eragingo.

(1) Gizategia= Sala.

—¿Ez e?... ¿Ta noiztikoa dozu zeure zer ori?

—Eztaikit nik noiztikoa. Auzoan bizi izan da beti ta, beti ikusi dot gurasoentzako añ ona ta zintzoa dala ta; langillea, elizarakoa, iasakoa ta ederra bere bai ta.... ¿Ederra eztaba, Josepa?

—Alan diñoe erriko neskatilla danak. Eta, ¿zer geiago?

—Geiago ezer bere ez. Ikusten nebanean poz artu.

—Ta ikusiko ezetedozun uste izan dozunean negar egin. ¿Ezteutsu berak egundo ezer esan?

—Guk alkarregaz berbeta gitsi egin dogu, ta olango gauzarik beñberez. Anjeli et̄sako oraindiño gogoratu, gurasoak zarrak daukazalata, euren laguntasunerako iñor et̄sera eruan bear dabenik, eta, gañera, gogoratuten jakonean, orretarako nigana etorriko danik eztot uste. T̄salopa jabeak dituzu ta.... Guk barriz potint̄su bat baño besterik eztaukagu.

—Orduant̄se bai egingo zendukeala. negar zolia, ostera bere.

—Bai zera. Orañ benipeñ lenengo, Jaungoikoak et̄sera ekarri dai-zala: orīse nai dot, eztot besterik bear.

—¿Ez e?... Arimenak¹ eztau oraindiño jo ta elizako atepak ezтира itsi: goazen elizara ta Jaunari eskari on bana egin daiogun.

—Orduant̄se egonaz onara etorri nazen artean bere. Apaitarako gogo andirik eztot gaur euki. Goazen.

Et̄seko andreari agur illun bat eginda, joan ziran elizara neskatilla biak.

Jaunaren aurrean orio-argit̄su bat egoan biztuta, Done Pedroren elizmai gañean argizari bi erreten, illunetan beste elizalde guztia. Orio-argit̄suaren errañuak Jaunaren egotoki apala erakusteban; argizari biak, Done Pedroren eskuetan egozan urrez apainduriko giltzak bakarrik. Donearen irudia etzan agiri, talluntzaren barruan egoan da.

«¡O Aita San Pedro neuria!—asi zan esaten Mañasi, bere artean urrezko giltzak erakusten zakuztaz, zeru ta lurrean Jaunak emondako eskubidea daukazula esan gura bazeunzta legez. Erakutzi egiguzu gaur eskubide ori eztaala arimen onerako bakarrik, ezpada gorputzaren osasunerako bere bai. Arrantzalea ziñan zu bere, ta errukitu zaite gure arrantzaleakaz: eregi eikeozuez, Jauna, nunbaiteko atepak». Eta gero, Ostia Donea gordeta egoan tokira begira, jarraitu eban: «¡O neure

(1) Arimena. Eliza batzuetan, gabaz, atepak itsi baño lenago, arimakaitik arren egiteko joten daben kanpai soñua.

Jaungoiko andia! ¿T̄sarto egiten ete dot gizon batzuen bizitzeagaitik añ artega¹ egotea? ¿Gaistakeria ete dot au? ¡O Jauna! Parkatu egidazu, ta egin bedi beti zure gurari *santua*.

Barru ta kanpoko illuntasunean egon ziran gure gaste biak elizan, išill išillik, zirkiñik egin bage, illoian gañeko samintasunaren irudiak egotea diran antzera, elizaiñtzalleak, arimena jo ta gerot̄suago, ateark it̄si zituan artean.

Elizpean, Mañasik belarrondora esaeutsan Josepari:

—Ez gero ñori ezer esan.

—Esatea bere—erantsueban Josepak—¿Ez aldogu alkar esagututen?

Egia ziñoan: ondo esagututeben biak alkar, ume umetatik ziran maite, ta bata besteagaitik edozer egingo eukien. Josepak ezer esango eban bildurrik ezegoan: lagun ona ta išilla zan bera, dongatasun bage, besteak baño azpildura ta ausardi geit̄suago eukazan baña.

Agurrak esanda bakot̄sa bere et̄seruntz asi tagero, biurtu zan Mañasi, ta

—¡Josepa!—deitu eutsan lagunari, ta beragana joan jakon, itanduaz:

—¿Zeñenak ziran Done Pedroren elizmai aurrean egozan argi biak?

—Bata Anjelek amak ipini dau—erantsueban Josepak.

—¿Eta bestea?

—Bestea neuk.

—¿Zeuk?

—Bai. ¿Zer bada? ¿Sardinzarren t̄salopan zeuk bakarrik daukazu-zula zer galdua uzte aldozu?

—¿Zeiñ dabill bada bertan?

—Artobero.

—Ondo išillik euki dozu.

—Baita zeuk bere. Bardin gagoz—esan da, asi zan barriro et̄sealderantz, irribarrez. Mañasik bere lekutik:

—Entzuizu: ¿etorriko dira?

Eta Josepak, ibilteari it̄si barik:

—Bai, neure biotzak diñost eta.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

(1) *Inquieta.*